

Tufik Burnazović
Hajro Kofrc

**DIREKTNE STRANE INVESTICIJE U BOSNI I
HERCEGOVINI U
SVJETLU PAKTA O STABILNOST ZA
JUGOISTOČNU EVROPU**
- pravno - ekonomski aspekt -

Rezime

Više od jednog vijeka jugoistočna Evropa (Balkan) je područje nastajanja i odvijanja konflikata, svjetskih i regionalnih razmjera. Više do sada (posebno u trećoj i četvrtoj deceniji već proteklog vijeka) održanih skupova međunarodnog (regionalnog i šireg) karaktera i s njih proizašlih dokumenata nisu uspjeli donijeti toliko neophodnu i željenu stabilnost. Čini se da Pakt o stabilnosti za jugoistočnu Evropu, potpisan 1999. godine, ima izgleda da omogući trajniji mir i stabilnost u ovom regionu, ali i da doprinese ekonomskoj tranziciji zemalja koje mu pripadaju, te njihovom bržem priključenju evropskim integracijama. Pri tome treba imati u vidu da će doprinos Pakta takvim mogućnostima podstaći viši ekonomski nivo razvoja, te zadovoljavajuću političku i pravnu sigurnost i sl. pojedinih zemalja regiona. No, nesporno je da će poseban impakt na ostvarenje naznačenih ciljeva pojedinih zemalja, ali i regiona u cjelini, imati stepen angažiranosti direktnih stranih investicija, politička stabilnost, ekonomska efikasnost, pravna sigurnost. Cilj ovoga rada je da ukaže na stanje u zemljama regiona, naročito Bosne i Hercegovine, kao i na njihove mogućnosti za privlačenje direktnih stranih ulaganja, posebno u ambijentu koji omogućava Pakt o stabilnosti za jugoistočnu Evropu.

Ključne riječi: Pakt o stabilnosti za jugoistočnu Evropu, Direktna strana ulaganja, Bosna i Hercegovina

I CILJEVI I DOMETI

Jugoistočni dio Evrope, u svom užem značenju poznat pod nazivom Balkan (što nije samo zemljopisna¹ već i sociopsihološka odrednica), kroz historiju Evrope je poznat kao najproblematičnije područje, na kojem su se, samo u posljednjoj deceniji 20. stoljeća, desila četiri rata. Činjenica je da se to stoljeće, kada je u pitanju ovaj prostor, završilo s ništa manje otvorenih pitanja nego što ih je bilo na njegovom početku, pa se čini sasvim ispravnim Churchillova izjava kako je "Balkan prostor s previše historije".

U periodu između dvaju svjetskih ratova održana je serija balkanskih konferencija radi izgradnje Balkanske unije², što nije realizirano upravo zbog mnogih neriješenih međusobnih političkih pitanja, prvenstveno pitanja tretmana manjina.³ Dugo razdoblje hladnoga rata, koje je uslijedilo, nije omogućavalo potreban nivo saradnje između zemalja regiona, prvenstveno u oblasti sigurnosti.⁴ Posthladnoratovsko vrijeme i ulazak u tranziciju [socijalnu, ekonomsku, političku, prilagođavanje cjelovitih pravnih sistema, a ponegdje i prisutna mixtura različitih pravnih sistema - anglosaksonski i evropski (slučaj u Bosni i Hercegovni, ali i u nizu međunarodnih i regionalnih sporazuma, konvencija ili drugih dokumenata)], umjesto smirivanja, ubrzali su unutarnje tenzije, dovodeći do novih konflikata.

¹ U zemljopisnom smislu pojam Balkan, prema nekim izvorima, obuhvata Albaniju, Bugarsku, Grčku, Rumuniju, Tursku, kao i zemlje bivše Jugoslavije (osim Slovenije?). V. Knjiga o Balkanu, izd. Balkanološkog instituta, Beograd, 1936., p. IX

² Prvi pokušaj stvaranja ograničene Balkanske unije uslijedio je 1912. godine kada su se prvo paktom obavezale Grčka i Bugarska na zajedničku odbranu, a njih su slijedile Crna Gora, Srbija i Bugarska, da bi 8. oktobra te iste godine pakt o zajedničkoj odbrani protiv Otomanske imperije zaključile Grčka, Bugarska, Srbija i Crna Gora. V. Britanija Jelavich, *History of the Balkans*, Cambridge, 1983, p.97.

³ Dr. Jadranko Prlić, *Domaće ekonomske reforme i inozemne investicije u jugoistočnoj Europi* – rad je baziran na prezentaciji uvodne teme na Konferenciji u Wilton Parku, Velika Britanija, 2000. godine o temi: Pridruživanje Europi: integracija jugoistoka Evrope u glavne europske tokove.

⁴ Loukas. Tsoukalis, *Economic Aspects of European and Balkan regional Integration*, u *The International Spectator*, vol. XXXIV, No.4, October-December, 1999., p. 41.

Poslije Drugoga svjetskog rata, u toku najveće kampanje koju su vodile zemlje Istočnoga bloka (Informbiro) protiv bivše Jugoslavije, bilo je pokušaja ustanovljenja regionalnih političkih i odbrambenih saveza, poput Balkanskog pakta, a zatim i Balkanskog saveza iz 1953. godine, koji su tvorile/formirale tadašnje dvije članice zapadne vojne alijanse NATO pakta - Republika Turska i Kraljevina Grčka, te FNR Jugoslavija. Savez se nije održao nakon pomirenja ove posljednje zemlje sa SSSR-om, 1955. godine. Ova, nažalost, privremena Balkanska alijansa imala je prevashodno vojno - odbrambene ciljeve, dok su politički i ekonomski ciljevi, bili drugorazredni, a prešutno je nestala s političke scene naglim zaokretom tadašnje Jugoslavije u pravcu nesvrstavanja, što će rezultirati osnivanjem Pokreta nesvrstanih.

Disolucija bivše Jugoslavije, te agresija na Sloveniju, Hrvatsku, a naročito na Bosnu i Hercegovinu, od strane, prije drugih, SR Jugoslavije, okončana je zaključenjem Općega okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, parafiranog u Daytonu 21. novembra 1995. godine, a potpisanog u Parizu 14. decembra 1995. godine (dalje Dayton Peace Accord). Time je aktualizirana potreba da se međunarodna zajednica s više pažnje i interesa posveti ovom regionu i omogućiti brži i potpuniji miran razvoj i tranziciju zemalja komunističkog režima u sistem tržišne ekonomije, u kapitalistički pluralni parlamentarni sistem vladavine, te sistem vladavine prava i puno poštivanje međunarodnih konvencija i sporazuma o ljudskim pravima. Temeljeći se na tim i sličnim principima, 29. i 30. jula 1999. godine u Sarajevu je na spektakularan način i u prisustvu 29 predsjednika država i vlada, uključujući i SAD-a, Evropske Unije, Rusije, Kanade, potpisan Pakt o stabilnosti za jugoistočnu Evropu. Tako je na najbolji način, baš u Sarajevu, međunarodna zajednica zaključila jedno stoljeće, stoljeće sukoba i najvećih svjetskih ratnih suočavanja, a koje je upravo u istom gradu započelo ubistvom austrougarskog prijestolonasljednika, vojvode Ferdinanda i njegove supruge, što je uzeto kao neposredan povod za početak Prvoga svjetskog rata.

Cilj Pakta je pripremanje zemalja regiona za bržu integraciju u evroatlantske institucije.⁵ Samit, održan u Sarajevu bez prisustva SR Jugoslavije⁶,

⁵ Dr. Tufik Burnazović, dr. Imšir Imširović, Svjetska banka i međunarodni monetarni fond, Sarajevo, Tuzla, Gračanica, 1999, pp. 415-433 – dalje dr. Tufik Burnazović i dr. Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond.

⁶ Federalna jedinica Republika Crna Gora je posredstvom njenog predsjednika M. Đukanovića, bila prisutna u svojstvu gosta, bez prava na potpisivanje dokumenata Pakta.

može imati povijesno značenje, slično Berlinskom kongresu⁷ ili Versajskoj konferenciji, pogotovo u smislu uspostavljanja trajnoga okvira za suživot i razvoj regije, s tim da je Pakt prva i najznačajnija faza harmonizacije zemalja regiona, s uvjetima koji se postavljaju pred zemlje nečlanice prije podnošenja prijave za pristupanje u članstvo Evropske Unije. Pristupanje evropskim tokovima obavljalo bi se kroz izgradnju demokratskih institucija, ujednačavanje uvjeta na tržištu⁸, razvoj zajedničke sigurnosne strukture, ponovnu revitalizaciju ekonomije, harmonizaciju pravnoga sistema i unapređenje pravne sigurnosti prema standardima Evropske Unije i punu primjenu humanitarnih prava. Integriranje u evroatlantske tokove trebalo bi promijeniti političku logiku u regionu - umjesto stalnog bavljenja prošlošću, lideri i narodi okretat će se pitanjima sadašnjosti i budućnosti.

Pakt o stabilnosti predstavlja nov i mobilizirajući kvalitet, ali je nedostatan za usmjeravanje svih pitanja i svih zemalja prema glavnim kontinentalnim tokovima. Neophodne ekonomske reforme, među njima transparentna privatizacija državne/društvene imovine, izgradnja savremenih državnih institucija, postojanje stabilnog nezavisnog i nekorumpiranog sudstva, policije i administracije i uklanjanje nepotrebnih barijera za otvaranje tržišta, omogućit će stvaranje neophodnih uvjeta za značajniji priliv direktnih stranih investicija, od kojih je ovaj region uglavnom još uvijek depriviran, odnosno

⁷ Berlinski ugovor potpisan je 13. jula 1878. godine, izvorno na francuskom jeziku. Posebno značajnim za Bosnu i Hercegovinu i Otomansku imperiju se smatraju član 25. (ustupanje na upravu Bosne i Hercegovine Austro – Ugarskoj Monarhiji), član 30. (koji se odnosi na manjinska prava zagarantirana u Crnoj Gori) te čl. 39. (koji se također, odnosi na garantiranje manjinskih prava u Srbiji) – v. Miomir Stojković, *Balkanski ugovorni odnosi, 1876. – 1996.*, Beograd, 1998, I-vi tom. pp. 123 – 126.

⁸ Prilikom obilježavanja prve godišnjice potpisivanja toga značajnoga dokumenta, specijalni koordinator Pakta, njemački diplomata Bodo Hombach, je izjavio da “Put kojim smo krenuli u Sarajevo odveo nas je do fascinantnog putovanja”, dodavši da je potvrda vitalnosti i dugoročnosti Pakta i to što je za više 200 projekata u regionu osigurano preko 2,5 milijardi dolara. Projekti naročito obuhvataju izgradnju infra strukturnih objekata s kojima ovaj region zaostaje u usporedbi s ostalim dijelovima evropskog kontinenta.

još uvijek je nedovoljno atraktivan.⁹ Usprkos namjerama i proklamacijama o slobodnoj i jedinstvenoj Evropi, nakon pada Berlinskog zida nastaje nova linija podjele u procesu tranzicije, i to sada između zemalja centralne i jugoistočne Evrope. Jugoistočna Evropa je u onoj sporijoj grupi zemalja u tim promjenama, što može biti opasno za stabilnost čitavog Kontinenta.¹⁰ Npr., tranzicijski pad u razdoblju 1989. - 1993. godine, u ovom regionu (Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Jugoslavija, Makedonija i Rumunija) iznosio je više od 40%, u poređenju s padom bruto domaćeg proizvoda od 18% u centralnoj Evropi.¹¹

⁹ Dr. Tufik Burnazović, *Strana ulaganja*, Sarajevo, 1996., pp.29 – 31; dr. Tufik Burnazović, *Komentar zakona o stranim ulaganjima*, Sarajevo, 1996., pp. 5-8; dr. Tufik Burnazović i dr. Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond, p. 47.; Tufik Burnazović, *Bosnia i Hercegovina: Economic Factors and Obstacles of Political Stability*, Friedrich-Alexander - Universitat Erlangen - Ninberg, 1998., pp. 24-28; Tufik Burnazović, *Bosna-Hersek: Ekonomik Faktorler ve Siyasa Istikrarin Onundeki Engeller*, Avrasya Etudleri, Ankara, 14 Yaz Sonbahar, 1998., pp. 41-44; Tufik Burnazović, *Bosnia and Herzegovina: Economic Factors and Obstacles of Political Stability*, Eurasia Studies, Ankara, 14 Summer Autumn, 1998., pp. 45-49; Tufik Burnazović, *Bosna izazov promjena*, Sarajevo, 1998., pp. 92-123; Tufik Burnazović, *Savremeni pristup vlasničko-pravnim odnosima u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine*, *Tranzicija*, Tuzla, br. 1., april, 1999., pp. 41-49; Prof. dr. Tufik Burnazović, *Organized and Financial Crime and the Legal Structure of the Privatization Process and the Foreign Direct Investments in Bosnia and Herzegovina.*, OSCE - Regional Stabilization, Sarajevo, January, 2000., pp. 3-22; Prof. dr. Tufik Burnazović, *Priroda prava vlasništva u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine danas*, u zb. Carole Hodge/Mladen Grbin, *Obnova i razvoj u Bosni i Herecegovini*, Zagreb, 2000., pp. 260-266; Edward M. Graham, Paul R. Krugman, *Foreign Direct Investment in the United States*, Washington, DC, January, 1995., pp. 35-38 i 49-50; Theodore H. Moran, *Foreign Direct Investment and Development*, Washington, December, 1998.; Leon, Richardson, *Investiranje*, Zagreb, 1997., Dio II, pp. 145-151.

¹⁰ Dr. Jadranko Prlić, *Domaće ekonomske reforme i inozemne investicije u jugoistočnoj Evropi*, p. 2.

¹¹ Prema L. Tsoukalis-u: *The combined GDP of Albania, Bulgaria, Romania, and successor republics of Yugoslavia (excluding Slovenia and Croatia) is smaller than the GDP of Greece. Koliko je to mali GDP najbolje govori podatak, prema istom autoru, da je GDP Grčke jednak jednom procentu GDP Evropske Unije - v. Loukas, Tsoukalis, Economic Aspects of European and Balkan Regional Integration*, p. 46.

Region jugoistočne Evrope se sve više promatra jedinstveno. U tim zemljama (isključujući Grčku i Tursku) živi cca 56 miliona ljudi s ukupnim bruto domaćim proizvodom od 100 milijardi (am. billion) dolara, iz čega su vjerovatno izuzeti prihodi od tzv. "sive" ekonomije, odnosno oni iz "neformalnih izvora".¹² Ova skupina zemalja je izuzetno heterogena - kako po veličini, tako i po nivou prihoda. Razlike su veoma visoke - od 4,5 hiljada USD u Hrvatskoj, do 800 u Albaniji.¹³ Region, međutim, nije homogen u svome ni strukturnom ni društvenom razvoju, što sve otežava predlaganje zajedničke regionalne strategije.

Unutarregionalna saradnja i integracija s evropskim i globalnim strukturama, a pogotovo sa Evropskom Unijom, pristupanje u članstvo WTO-a (Svjetske trgovinske organizacije) i sl.,¹⁴ je od ključne važnosti. Na početku trećeg milenijuma, Bugarska i Rumunija su potpisale ugovore o pridruživanju, a upućen im je i poziv (na samitu u Helsinkiju, održanom u drugom dijelu 1999. godine) za otpočinjanje pregovora za prijem u Evropsku Uniju. Za ostalih pet zemalja Evropska Unija je predložila Ugovor o stabilnosti i pridruživanju. Makedonija je upravo potpisala ugovor o priključenju, Albanija je dobila toliko poželjnu studiju izvodljivosti, dok se Hrvatska ubrzano približava dobijanju poziva za otpočinjanje pregovora, nakon što je uključena u Partnerstvo za mir, BiH pokušava ispuniti svoje obaveze u skladu s nizom uvjeta da bi dobila studiju izvodljivosti, a status SR Jugoslavije u tom pogledu još je uvijek neizvjestan.

Ekonomska kretanja su, uglavnom, pratila integracijske trendove. Krajem devedesetih godina prošlog vijeka region je, izuzev SR Jugoslavije, uznapredovao u postizanju makroekonomske stabilnosti kroz sprovedbu konzistentne monetarne i fiskalne politike, zajedno s odgovarajućim fiksnim režimima vođenja politike deviznog kursa. Četiri zemlje, među njima i BiH, koriste "stand by arrangement".¹⁵ Sve analize pokazuju da su makroekonom-

¹² Dr. Jadranko Prlić, Domaće ekonomske reforme i inozemne investicije u jugoistočnoj Evropi, p. 2.

¹³ Ibid, p. 2.

¹⁴ Dr. Tufik Burnazović i dr., Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond, pp. 49-72.

¹⁵ Ibid, pp. 151-154. Ovaj tzv. stabilizacioni kredit, koji koristi BiH, odobren je pod uvjetom da se BiH obaveže na provođenje ekonomske reforme, koje je odobrio ►

ska dostignuća još uvijek osjetljiva na preokrete, usljed teškoća u održavanju postojećih ravnoteža i daljnjih pritisaka na fiskalnu politiku, koji se mogu očekivati zbog veoma teške socijalne situacije u pojedinim zemljama. No, makroekonomsku stabilnost ne slijedi ekonomski rast. Kumulativni pad proizvodnje u 1999. u odnosu na 1989. godinu bio je 30%. U BiH, i pored značajnih međunarodnih donacija, pad je iznosio gotovo 50%. Istovremeno, rast društvenog proizvoda u centralnoj Evropi (Mađarska, Češka i Poljska) iznosi 10% u odnosu na 1989. godinu. To je još jedan dokaz o produbljavanju razlika, posebno imajući u vidu da je bruto domaći proizvod po glavi stanovnika (zasnovano na paritetu kupovne snage) smanjen, sa 33% prosjeka u Evropskoj Uniji u 1990. godini na 24% u 1998. godini. Produktivnost je također opala za oko 10%. Udio investicija u bruto domaćem proizvodu u Albaniji, Bugarskoj i Rumuniji je manji za 20% bruto domaćeg proizvoda.¹⁶ Nezaposlenost je ogroman problem koji pritišće cijeli region bez izuzetka. Njen nivo u Makedoniji i SR Jugoslaviji iznosi preko 33%, dok je u BiH preko 55% aktivnog radnog stanovništva.

Ipak, ne treba zanemariti i neke pozitivne pomake. Riječ je prije svega o uvećavanju privatnog sektora u regionu, počev od 1989. godine, kada je 12% bruto domaćeg proizvoda pripadalo privatnom sektoru, a trenutno taj pokazatelj iznosi 60%. BiH je na zadnjem mjestu sa svega 35%.¹⁷ Očekuje se da će u ovoj, 2001. godini, ovaj procenat dostići i oko 70%. Važan napredak je postignut u liberalizaciji trgovine i iskazivanju veće transparentnosti u sistemima politike deviznog tečaja¹⁸ u skoro svim zemljama u regiji, što je don-

MMF, uvođenje zajedničke valute - konvertibilne marke, jedinstvene carinske i vanjskotrgovinske politike i tarifa, uspostavljanje efikasnog i ujednačenog poreskog sistema, objedinjavanje rascjepkanog platnog sistema i prometa. Stand by aranžman imao je u vidu uvođenje novog penzionog sistema i ukidanje dodatnih uvoznih dažbina u F BiH, saradnju s Republikom Srpskom, Haškim Tribunalom, te adekvatnu harmonizaciju privatizacijskih propisa, kako na nivou države, tako i na nivou entiteta.

¹⁶ Dr. Jadranko Prlić, Domaće ekonomske reforme i inozemne investicije u jugoistočnoj Evropi, p. 3.

¹⁷ Ibid, p. 3.

¹⁸ Prema Annexu 4. Dayton Peace Accords (Ustav Bosne i Hercegovine), član VII (Central Bank): "There shall be a Central Bank of Bosnia and Herzegovina, which shall be the sole responsibility for issuing currency and for monetary policy throughout Bosnia and Herzegovina".

ijelo pozitivne rezultate u kratkom vremenskom razdoblju. Izvedena po različitim metodama privatizacija,¹⁹ je također napredovala. Ograničeni progres je postignut i u oblasti konkurencije, dok je bankovni sistem još uvijek nedovoljno razvijen i s visokim postotkom državne imovine u vlasničkoj strukturi u prvoj polovini 2001. godine. Nadalje, veliki teret dugovanja domaćih firmi, s garantima u domaćim bankama, čini ovaj dio ekonomskog sistema, bar u BiH, neadekvatnim za brz izlazak iz faze rekonstrukcije u fazu ubrzanijeg razvoja. Visina kamatnih stopa u bankama BiH dodatno otežava brzi oporavak privrede i sposobnosti stanovništva da se profitabilno služi tim sredstvima. Banke su na početku 2001. godine u BiH prelikvidne, a industriji nedostaje sredstava, jer su bankovna veoma skupa.

II PRIORITETNA PODRUČJA ZA DOMAĆE EKONOMSKE REFORME

Prvo područje je u vezi s bržim razvojem privatnog sektora, uključujući prije svega unapređenje poslovne regulative, što podrazumijeva određen broj sistemskih zakona, a naročito onih vezanih o vanjskotrgovinskoj saradnji. Neki od tih propisa doneseni su zahvaljujući energičnom držanju Visokog predstavnika međunarodne zajednice - OHR-a . Tako je Visoki predstavnik nametnuo svoj prijedlog Zakona o politici direktnih stranih investicija,²⁰ kada je postalo očigledno da predstavnici naroda u Parlamentarnoj skupštini BiH neće postići odgovarajući konsenzus o njegovom sadržaju i smislu, koji sadrži moderna zakonska rješenja režima direktnih stranih investicija. Pod pojmom "direktno strano ulaganje" (čl. 2., tač. 2.) podrazumijeva se sticanje, stvaranje ili proširenje bilo kojeg poslovnog poduhvata, ili bilo koje aktivnosti koja, sama ili s drugim, istovremeno ili jedna za drugom, ima za ishod omogućavanje jednom ili više stranih ulagača sticanje ili povećanje kontrole nad nekom kompanijom koja pod svojom kontrolom obavlja, industrijske, poljo-

¹⁹ Dr. Kadrija Hodžić, Savremena ekonomska misao (re)privatizacije, Tuzla, 1997., pp. 97-109, Tufik Burnazović, Privlačenje i tržište kapitala, Sarajevo, 1997., pp. 15-17.

²⁰ Objavljen u Sl. gl. BiH, br. 4/98. Pored ovog usvojenog teksta pred poslanicima su se nalazila i još dva prijedloga toga zakona koje su podnijeli Socijaldemokratska partija BiH, preko svog poslanika u toj Skupštini dr. Zlatka Lagumdžije i prof. dr. Tufika Burnazovića, čiji je prijedlog nosio naslov: "Zakon o privlačenju stranog kapitala", jer se radi o takvom sadržaju propisa.

privredne, komercijalne (trgovačke) i finansijske poslove i poslove u vezi s nekretninama (real estate), usluge (services) ili druge aktivnosti, ili da omogućiti proširenje preduzeća koje je već pod kontrolom stranog investitora. Takve investicije mogu obuhvatiti bilo koji objekat stvarnih prava (real estate ownership) i prava intelektualne i industrijske svojine, uključujući, ali ne i neophodno ograničeno, na slobodnu konvertibilnu valutu ili na lokalnu valutu, pozajmice, avanse, vrijednosne papire (securities) licence, zakupe, i prava iz ugovora, uključujući i koncesije,²¹ postrojenja, opremu, rezervne dijelove, sirovine ili bilo koje druge finansijske pogodnosti koju daje fizičko ili pravno lice pod stranom kontrolom, izuzev situacije između matičnih kompanija i njihovih filijala ako to ne rezultira povećanjem strane kontrole nad domaćim preduzećima. Prema ovom propisu, pod stranom kontrolom tumači se svako učešće preko 10% kapitala i/ili glasačkih prava čiji su direktni nosioci strani ulagači ili neko domaće pravno lice pod takvom kontrolom.²² Ovaj propis, u tradiciji modernih pravnih akata, obuhvata nacionalni tretman (national treatment of the foreign partner),²³ zatim princip najpovlaštenije nacije (Most favored nation principle)²⁴ i sl.

Do nedavno se ovaj propis nije mogao neposredno primjenjivati u entitetima, jer su u njima na snazi bili entitetski zakoni koji su ranije doneseni, i koji su bili u suprotnosti s ovim veoma dobrim zakonom naročito kada su u pitanju složene i neracionalne administrativne procedure. Nedavno je ovaj propis F BiH ukinut, dok je u RS i dalje na snazi prevaziđeni zakon.²⁵

²¹ Hajro Kofrc, Svojina i koncesija u procesu tranzicije, Carole Hodge/Mladen Grbin, *Obnova i razvoj u BiH*, Zagreb, pp. 266-272.

²² Slična definicija egzistira u USA - v. Tufik Burnazović, *Strana ulaganja*, p. 188.

²³ Tufik Burnazović, *Principle of National Treatment in Trade and Foreign Direct Investment Relating Matters in Today World*, Baskent Universitesi, Ankara, Turkiye, 2001., p. 1-13.

²⁴ Tufik Burnazović, *Most-Favored Nation - Treatment Principle in Foreign Direct Investment Agreements (contractual issues)*, Baskent Universitesi, Ankara, Turkiye, 2001., p. 1-111.

²⁵ Zakon o stranim ulaganjima za F BiH donesen je 1995., a isti propis u Republici Srpskoj donesen je 1997., godine. Sva dosadašnja nastojanja međunarodne zajednice i poslovnih krugova u F BiH da se donesu izmjene i dopune ili novi entitetski zakoni o stranim ulaganjima, koji bi bili suglasni Zakonu o politici direktnih stranih ulaganja, bila su bezuspješna. U međuvremenu, Zakon F BiH je ukinut. V. i "Sl. novine F BiH"; broj: 21/00.

I neki drugi zakoni, poput Zakona o carinskoj politici i Zakona o vanjskotrgovinskoj politici, doneseni su na nivou države i zahvaljujući tome (iako nedostaje niz drugih sistemskih zakona, među njima i moderni zakon o patentima) moguće je ispuniti prijavu za članstvo u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji - WTO-u.²⁶

Drugi po prioritetu je ukupan društveni razvoj, ostvarenje društvene kohezije i smanjenje siromaštva, uključujući izgradnju nove, moderne i održive mreže socijalne zaštite.²⁷

Treći sektor obuhvata unapređenje upravljanja u javnoj administraciji, mehanizmima finansijske kontrole, pravnom i sudskom sustavu. U okviru institucija očito je veliko prisustvo korupcije, mita, i dopuštanje organiziranog kriminala, pranja novca (money laundering).²⁸ Uloga Visokog predstavnika u BiH posebno je važna u suzbijanju ovih asocijalnih pojava, kojima se, u korist veoma malog broja povlaštenih osoba, osiromašuje i onako osiromašeno stanovništvo u BiH.

Četvrti prioritet je infrastrukturna politika, koja, između ostalog, treba omogućiti ulazak privatnog sektora i premoštavanje raskoraka u finansiranju infrastrukture i pripremanje strategije i sprovedbe politike zaštite životne sredine.

III PRIVLAČENJE DIREKTNIH STRANIH INVESTICIJA

Vezano za povećano angažiranje nosilaca Pakta o stabilnosti na podsticanju potencijalnih, naročito strateških, investitora da ulažu kapital u zemlje regiona, radi stvaranja povoljne investicione klime, potrebno je ispuniti određene uvjete. Da bi jedna zemlja odnosno jedan region, bili atraktivni za veće privlačenje stranih direktnih investicija potrebno je prioritarno:

²⁶ V. Prof. dr. Tufik Burnazović, Sporazum o tekstilu i odjeći, te Strana ulaganja od značaja za trgovinu - Implikacije po BiH, u zb. Bosna i Hercegovina, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, Strategija BiH u pristupanju - Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (WTO), Sarajevo, februar 1999., pp. 34-40 i 44-45.

²⁷ Ovo se može postići samo ubrzanom revitalizacijom posrnule ekonomije, prije svega industrijske proizvodnje, proizvodnje hrane, unapređenjem saobraćajne i druge infrastrukture, unapređenjem sektora usluga i sl.

²⁸ Prof. dr. Tufik Burnazović, Organized and Financial Crime and the Legal Structure of the Privatization Process and the Foreign Direct Investments in Bosnia and Herzegovina ..., pp. 3-32.

- a) učiniti stabilnim uvjete privređivanja i, ukoliko je moguće, anticipirati buduća ekonomska kretanja s velikim stepenom vjerovatnoće;
- b) osigurati postojanje trajnije socijalne i političke stabilnosti;
- c) izgraditi pozitivan stav državnih nadležnih institucija prema privlačenju direktnih stranih ulaganja (efikasna, ažurna i nekorumpirana administracija, ekspertski odnos administracije prema iznalaženju optimalnih rješenja za prevazilaženje određenih administrativnih barijera;
- d) osigurati adekvatan (povoljan) vanjskotrgovinski, carinski, devizni tretman direktnih stranih ulaganja;
- e) trajno propisima regulirati punu slobodu stranih partnera na neograničenu repatrijaciju kapitala, transfer dividendi, i to po nalogu i u valuti, te na određenu adresu, sve prema dispoziciji stranog partnera;
- f) imati savremeno izgrađenu infrastrukturu, komunikacije, struju, vodu, kanalizaciju, PTT i sl.;
- g) imati kvalificiranu, utreniranu i efikasnu radnu snagu, te efikasnu administraciju koja opslužuje te jedinice;
- h) osigurati dostupnost sirovinama, repromaterijalima i drugim domaćim materijalima po konkurentnim uvjetima;
- i) domaće ulagače - partnere i druge domaće zainteresirane subjekte usmjeravati ka stalnom unapređenju produktivnosti proizvodnje, radi povećanja profita, odnosno dividendi i smanjenju troškova proizvodnje i drugih pratećih troškova koji opterećuju cijenu proizvoda;²⁹
- j) zaštititi domaću proizvodnju, u skladu s međunarodnim standardima i principima WTO-a, uz izbjegavanje nelojalne konkurencije, monopolskih sporazuma i sl.

IV POSTUPAK ZA DONOŠENJE NEOPHODNIH ZAKONA

Savremena nastojanja u svijetu idu u pravcu deregulativne funkcije savremene države. Ona ostavljaju biznisu, asocijacijama, komorama, drugim tijelima, poput UNICITRAL-a,³⁰ da, u skladu s međunarodno priznatim stand-

²⁹ Dr. Rešad Begić (glavni redaktor) Metodologija i praćenje oblika poslovno - tehničke saradnje s inostranstvom, Ekonomski institut Sarajevo, 1980.

³⁰ Dr. Tufik Burnazović i dr. Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond, pp. 10, 11, 275, 276, 291, 293, 319 i dr.

ardima, kodificiranim i onim koji to nisu, i običajima, te saobrazno svojim posebnim specifičnim interesima, urede određena pitanja od zajedničkog interesa. Ipak, neophodna je uloga države i u uređenju tih odnosa u njihovom suštinskom značenju i s jednim jedinim ciljem - da olakša pravni saobraćaj među partnerima, tamo gdje oni nisu u stanju da to sami urade, kako bi se stvorio neophodan i zadovoljavajući poslovni ambijent.³¹

S aspekta aktivnosti Radnoga stola o ekonomskoj rekonstrukciji Pakta o stabilnosti, razvoju i kooperaciji, valja posmatrati stanje sigurnosti, odnosno stanje stabilnosti u cijelom regionu, ponaosob u svakoj zemlji i refleksije toga stanja na Evropu u cjelini, odnosno svijet. Stepem socijalne, ekonomske i pravne sigurnosti direktno se odražava na sigurnost shvaćenu u njenom vojnom, odbrambenom značenju. Jer, jedna zemlja slaba iznutra, ekonomski, pravno i sl. je predmet analiza i iskazivanja prohtjeva susjeda, pogotovu onih među kojima odnosi nisu ustanovljeni na bazi međunarodno priznatih principa, uključujući i nemiješanje u unutrašnje stanje zemlje, nasilno prekršanje granica i sl.

Da bi jedna država bila dovoljno atraktivna kako bi privukla strane direktne investicije, ona mora stvoriti odgovarajuću investicijsku klimu. Najatraktivnije zemlje,³² odnosno jedinice u sastavu zemlje su one koje su u stanju ispuniti naprijed navedene uvjete.

³¹ O običajima v.: Uniform Commercial Code of USA, 1995., Official text with comments, Philadelphia, Pennsylvania 19104, 1998., Art. 1-205; W.M. Geldart, Elements of English Law, London, 1963., pp. 63-69; H. L. Hart, The concept of Law, 1991., pp. 44-47; Gaylord, A., Jentz, Kenneth, W. Clarkson; Roger LeRoy Miller, West's Business Law, (second ed.), St. Paul, New York, 1984., pp. 10-11; J. K. Frascona, E. J. Conry, G. Ferrera, T. L. Lantry, B. M. Shaw, G. J. Siedel, G. W. Spiro, A. D. Wolfe, Business Law, St. Paul, MN, pp. 147, 475, 476, 704, Aleksandar, Goldštajn, Privredno ugovorno pravo, Zagreb, 1980., pp. 26-50.

³² O sistematizacijama zemalja: v. Prof. dr. Safet Krkić, Marketing u međunarodnoj razmjeni, Mostar, 1996., p. 130; Prof. dr. Mustafa Sinanagić, Osnovi međunarodnog marketinga, Tuzla, 1998., pp. 157-168 i dr. Jadranko Prlić, Domaće ekonomske reforme i inozemne investicije u jugoistočnoj Evropi, p. 5.

V INTERES STRANIH ULAGAČA ZA INVESTIRANJE U REGION

Interes stranih ulagača za investiranje u region je, naravno, povećanje profita i osvajanje novih tržišta. U kojoj mjeri region kao cjelina daje stranim investitorima šanse da ostvare taj cilj? U kojoj mjeri pojedine zemlje, kao npr. BiH, omogućavaju da strani ulagači ostvare taj svoj cilj?

Odgovor na zadnje navedeno pitanje je kompleksniji i iz mnogih razloga ne bi mogao biti potpuno pozitivan. Prvenstveno zato što u zemljama regiona u kojima je bilo ratnih konflikata (Hrvatska, a naročito BiH) ili unutrašnjih potresa (Rumunija 1989. godine), proces tranzicije, ili njen centralni dio - proces privatizacije, još uvijek nije doveden do kraja. Proces privatizacije ukazuje, uz ostalo, na nizak nivo tehnoloških rješenja, odnosno zastarjelost tehnologija koje su bile osnovica sporog razvoja ekonomije u vrijeme socijalizma. Osim toga, privatizacija je, u zemljama u kojima je taj proces poodmakao (Rumunija, Bugarska, Hrvatska), još više zaoštrila problem ionako velike nezaposlenosti. Neizbježna prateća pojava privatizacije, negativna po svojim efektima, jeste brzo i nezakonito bogaćenje male, ali vješte i od upravljačkih struktura podržavane, grupice novoformiranih bogataša i poslovnih ljudi.

VI U ČEMU SE OGLEDA POLITIČKA STABILNOST?

Na pitanje da li je politička stabilnost zemalja u regionu zadovoljavajuća, odgovor inostranog neutralnog i nezavisnog analitičara bi bio djelimično pozitivan, imajući u vidu da zemlje u regionu prolaze kroz veoma substancijalan proces tranzicije. On ne podrazumijeva samo privatizaciju, već i ponovnu obnovu državnih institucija sposobnih da rješavaju mnoge zaostale, i još više nove, probleme u vezi s tržišnom ekonomijom, uređenjem kapitalističkih odnosa, uspostavljanjem parlamentarne višestranačke demokratije, punim poštivanjem ljudskih prava, naročito prava koja pripadaju malim narodima i nacionalnim manjinama prema mnogim međunarodnim i regionalnim konvencijama i bilateralnim sporazumima pojedinih država, zbog čega je i proces kroz koji prolaze vrlo složen. Uz to, i puna unutarnja i socijalna sigurnost građana su neke od osnovnih odrednica koje determiniraju ocjene o zadovoljavajućem stanju političke stabilnosti. Gledajući iz tog rakursa, može se reći da je situacija u regionu povoljnija nego u BiH. U prilog tome idu odluke Evropske Unije da nekim od zemalja u regionu ponude pristup Part-

nerstvu za mir, a nekima i poziv za otpočinjanje pregovora radi priključenja Evropskoj Uniji, NATO-u i drugim evroatlanskim vojnim i civilnim strukturama.

Stanje u Bosni i Hercegovini, koja nije još ni dobila mogućnost da otpočne izradu *feasibility* studije o priključenju u tu moćnu asocijaciju (za razliku od Albanije koja se nalazi u toj fazi), ni izdaleka nije zadovoljavajuće, gledano iz ugla unutrašnjeg stanja u cjelini, ali i spolja, iz perspektive postavljenih zahtjeva od strane međunarodne zajednice za punu implementaciju *Dayton Peace Accorda*. Ovdje se prvo uzima u obzir ni izdaleka zadovoljavajuće stanje u pogledu realizacije *Annexa VII* o izbjeglicama i raseljenim osobama. Bez stvaranja optimalnih mogućnosti za povratak izbjeglica i raseljenih osoba u svoje kuće i u svoja mjesta bez zaposlenja i pune fizičke i druge sigurnosti i zaštite, teško je govoriti o većim izgledima BiH da se u skorije vrijeme nađe među ostalim evropskim partnerima. A toga neće biti sve dok postoje tri vojske (formalno dvije), tri policije, tri organizacije pravnoga sistema i funkcioniranja institucija i sl. Samo uz stvaranje jedne vojske, jedne policije, pružanje dostatne pomoći međunarodne zajednice u saniranju teške materijalne i druge situacije, povratak mladih, omogućavanje školovanja i obrazovanja po savremenim standardima i osiguranja zdravstvene zaštite, fizičke sigurnosti, može se govoriti o većem obimu povratka i boljem sigurnosnom stanju u cjelini. To sve može imati izvanredan utjecaj na spremnost potencijalnih inostranih strateških investitora da, na bazi svojih pragmatičnih ciljeva i interesa, investiraju u BiH. Pa, ipak, ako je tačno da je preteča privatnog investiranja značajno prisustvo međunarodnih finansijskih institucija, poput Svjetske banke, Međunarodnog monetarnog fonda, Evropske investicione banke i Evropske banke za obnovu i razvoj, te mnogih vladinih agencija, poput USAID-a, njemačkih, francuskih i britanskih odgovarajućih institucija, uz slične institucije iz Turske (EXIM Banka, TIKa) i drugih prijateljskih muslimanskih i azijskih država, onda postoji i opravdana nada da će i direktne strane investicije uskoro zakoračiti u BiH, oslobođene straha od političkih rizika.³³

³³ Prof. dr. Tufik Burnazović, *Strana ulaganja*, pp. 258-260; Gmur, Ch, *Financing of developing countries, with country Risk Consideration*, Zurich, 1980. pp. 86-99. William Irwin, *Political Risk: A Realistic View Towards Assessment*, Columbia Journal of World Business, 1971., p. 15; Laurenz, D., C., *Devisenmarkteffizienz und die econimische Analysepolitiche Risiken Workswirtschaftliche Forschung und Entwicklung*, Berlin, 1990., p. 70.

VII EKONOMSKA EFIKASNOST

Ekonomska efikasnost je veoma značajna komponenta, s kojom se itekako suočavaju obje potencijalne strane - domaći investitori u regionu i strani ulagači. Prvi nisu nimalo zadovoljni teškim 50-godišnjim komunističkim nasljeđem, čija je osnovna odlika državna svojina (u zemljama bivše Jugoslavije tzv. društvena, a ustvari svojina elite jedine vladajuće partije), koja je, uglavnom, podrazumijevala (u tom pravcu se može spomenuti i izvjesno pozitivno tržišno ponašanje u zemljama bivše Jugoslavije) proizvodnju za određenog kupca, nabavku sirovina, energije i dr. kod određenog ponuđača, sve u skladu sa strogim rigidnim planskim pravilima. S druge strane, zastarjela tehnologija, s kojom raspolažu, daje proizvodnju niskog kvaliteta i standarda (odnosno neprilagođenu savremeno utvrđenim standardima), siromašnog dizajna i ograničenog asortimana uz visoku cijenu (jer je proizvedena u malim serijama, te nije ni konkurentna po cijenama).³⁴ Da bi se ekonomija usmjerila u željenom pravcu, nužna je izrada dugoročne industrijske i uopće ekonomske strategije, kojom će se na jedan elastičan, fleksibilan način, saglasno zakonima tržišta i realnim potrebama i ambicijama svake zemlje, definirati stvarne mogućnosti u pravcu uključivanja u regionalne i međunarodne ekonomske tokove, bez čega nije za očekivati značajnije privlačenje stranog kapitala, uključujući i savremeni menadžment.³⁵

Ulogu rješavanja naraslih problema socijalne prirode treba na sebe preuzeti država, uz veliko razumijevanje moćnih međunarodnih finansijskih institucija, na bazi *stand by* i drugih povoljnih kreditnih aranžmana, uz podsticanje mjerama ekonomske politike na individualno angažiranje radi zadovoljenja sopstvenih i potreba svojih porodica. Treba, svakako, imati u vidu da, polazeći od postojećih realnosti, to nimalo neće biti lahko zbog niza asocijalnih pojava koje su imanentne realnosti, a među njima organizirani krim-

³⁴ Do "Economies of scale" dug je put, a njega će biti nužno savladati upravo ako se želi pristup u članstvo u Evropsku Uniju. V. Stephen, Wetherill & Paul, Beaumont, EU Law, Harmondsworth, Middlesex, England, 1999., p. 5; Theodore, H., Moran, Foreign Direct Investment and Development, p. 42.

³⁵ Prof. dr. Tufik Burnazović, Menadžment u osnivačkom kapitalu preduzeća u Bosni i Hercegovini, u zb. "Savjetovanje - menadžment i korporativno upravljanje u procesu tranzicije u Bosni i Hercegovini, Promo International, Tuzla, 1998., pp. 81-91.

inal, mito, korupcija, pranje novca, rasturanje droge, prostitucija, nekontrolirano širenje zaraznih bolesti, pritisak na iseljavanje upravo najproduktivnijih slojeva stanovništva, kakav je danas evidentan slučaj u BiH. Jer se sigurnost, koja je u osnovi ovog organiziranja, ne može ovdje postići ukoliko se svi drugi uvjeti u vezi sa socijalnom izdrživosti bržim rastom i napretkom ne ostvare. U suštini, sigurnost u regionu je direktno povezana s ekonomskim razvojem.

Prvi koraci u pravcu konstruktivne saradnje i kooperacije u regionu jugoistočne Evrope već su uočljivi. Treba vjerovati da je izbor već spomenutih infrastrukturnih projekata, (i onih koji će biti izabrani), izvršen na bazi dugoročnih ciljeva, koji za rezultat moraju imati snažnije uključivanje tih zemalja u tokove međunarodne ekonomske razmjene. Od nadležnih faktora, okupljenih radi realizacije ciljeva Pakta o stabilnosti, očekuje se da pri izboru projekata koji će biti finansirani uzimaju, prije svega, u obzir oni koji će omogućiti ne samo uspješno nastupanje moćnih zemalja na tržište zemalja u regionu, nego i oni kojima će se ubrzati korištenje svih resursa³⁶ s kojima te zemlje u regionu raspolažu.³⁷

Izgradnja putne i druge infrastrukture treba omogućiti angažman velikih viškova radne (a sposobne) snage, ne samo u fazi izgradnje, već i u fazi eksploatacije tih objekata, koji će zasigurno biti građeni po sistemu BOT aranžmana.³⁸ Uspostava novih saobraćajnih koridora treba biti u interesu i zemalja u regionu i šire međunarodne zajednice, radi bržeg plasmana proiz-

³⁶ Hajro Kofrc, Koncesije kao komponenta privrede BiH radi privlačenja stranog kapitala (ekonomsko-pravni aspekt), u čas. Univerziteta "Džemal Bijedić", Mostar, "Ekonomika", broj 2., 1998., pp. 175-187.

³⁷ Theodore, H. Moran, Foreign Direct Investment and Development, p. 157. Ovaj autor ističe da "without external efforts to strengthen the credibility of the initial investment agreements this can also lead to underinvestment in comparison to what would be socially optimal for would - be hosts and the world at large".

³⁸ Prof. dr. Tufik Burnazović, Strana ulaganja, pp. 207-209. Autor ističe "da se suvremene tendencije kreću sve više u pravcu sporazumijevanja brojnih poslovnih subjekata s različitim nacionalnim predznakom radi prikupljanja finansijskih sredstava u cilju izgradnje i eksploatacije takvih projekata. Izgradnja po modelu BOT-a dolazi prije svega kao izraz nemogućnosti da se obezbijede velika sredstva iz lokalnih izvora. Tako s organiziranjem većeg broja stranih i domaćih finansijera stvara realna mogućnost za plasmane velikih investicija radi izgradnje značajnih objekata, neophodno potrebnih ubrzanom industrijskom razvoju."

vodnje, efikasnijeg iskorištavanja sopstvenih domaćih konkurentnih potencijala i sl. Moran ističe da se, osim kraha na tržištu, zemlje domaćina i zemlje *would-be* domaćina u zemljama u razvoju i zemljama u tranziciji, suočavaju s potrebom da vrše ispravke učinjenih intervencija na svom tržištu od strane drugih, stvarajući tzv. *second-best* osnovu. Posebno su državni i drugi relevantni autoriteti u razvijenim zemljama lansirali kontraofanzivu intervencija da bi prikrili ili spriječili priključenje na proizvodnju na koju bi, inače, upućivala globalna kretanja.³⁹

VIII PRAVNA SIGURNOST I KAKO JE OSTVARITI

Treba ukazati na još jedan, možda čak i najznačajniji, preduvjet od kojeg zavisi spremnost za ulaganje, a to je *pravna sigurnost*. Pravna sigurnost u očima zapadnih biznismena, naročito kada se odlučuju da ulažu kapital u njima nepoznata tržišta, kakva su upravo tržišta zemalja u regionu, ima odlučujuću ulogu i značaj. Jer, ekonomska efikasnost se može unapređivati tokom godina poslovanja i pozitivnih efekata kao rezultata povećane produktivnosti, uz eliminiranje nestabilne političke situacije i pravne nesigurnosti.

Smisao pravne sigurnosti treba tražiti u: (a) donošenju neophodnih i savremenih zakona, bez kojih nije moguće zamisliti pravnu državu, (b) sprovođenju tih istih propisa bez ikakvog sektašenja, bilo u pogledu cjelovitosti, bilo u pogledu osoba na koje se odnosi, bilo u pogledu vremena u kojima se imaju primijeniti, bilo u pogledu osoba koje ga imaju primijeniti, i (3) nezavisnom, profesionalnom i neutralnom funkcioniranju pravosudnih, policijskih i drugih administrativnih organa.

Zemlje regiona, ne računajući tu Tursku i Grčku, i nemaju neku veoma dugu tradiciju kada su u pitanju direktna strana ulaganja. Ustvari, duže vrijeme, u toku trajanja komunističkih režima u tim zemljama, strana ulaganja su bila zabranjena, a njihovo čak i spominjanje je bila jedna *par excellence*

³⁹ Šefik, Alp, Bahadir, Globalised Economy and its Impact on Foreign Direct Investment and World Development, Ekonomika, Univerzitet "Džemal Bijedić", Mostar, god. I br. 1, 1997., pp. 43-53; Šefik, Alp, Bahadir, The Impact of the Marshall Plan Aid on the Economic Policy Change in Turkey After the Second World War, Ekonomika, Univerzitet "Džemal Bijedić", Mostar, god. II br. 2, 1998., pp. 25-35; Rory O'Sullivan, Trends in the Balkan Economies: Support for Peace, Ekonomika, Univerzitet "Džemal Bijedić", Mostar, god. II br. 2, 1998., pp. 35-41.

tabu-tema. Prva zemlja koja se odlučila da uvede ovaj sistem ulaganja bila je bivša Jugoslavija, i to tek 1967. godine.⁴⁰ (Republika Turska je strana ulaganja sankcionirala znatno prije - 18. januara 1954. godine.)⁴¹ Druge zemlje istočne Evrope taj proces započele su početkom 70. godina i to: Rumunija, Mađarska i druge zemlje bivšeg SEV-a. Međutim, i ti propisi, s izuzetkom Rumunije, nisu bili podsticajni, jer njima nije bio riješen osnovni problem - pravo vlasništva stranog partnera na uložnim sredstvima. Npr., u Jugoslaviji je stranom partneru, još od donošenja prvog takvog propisa o ulaganju stranog kapitala, bio priznat nacionalni tretman, tj. jednak položaj stranog i domaćeg ulagača, osim izvjesnih privilegija koje strani ulagači dobijaju uobičajeno, kada ulažu u drugim, pa čak i razvijenim zemljama, uključujući i SAD (zavisno od sektora u koji investiraju).⁴² To, međutim, nije bilo i dovoljno podsticajno pošto su sredstva stranog ulagača odmah nakon ulaganja postajala društvena svojina. Strani partner je svoja prava uglavnom štitio u skladu sa svojim ugovorom, kao obligaciono-pravnim odnosom, bez ikakvih apsolutnih prava u pogledu imovine. Istina, Rumunija, koja je strana ulaganja uvela u svoj režim 1972. godine, je od početka priznala dionički tretman uloga partnera, što je odudaralo od općevažećeg principa državnog vlasništva. Sve druge zemlje regiona koje su pripadale SEV-u, uglavnom su podržavale tzv. ugovorni karakter zajedničkih ulaganja, za razliku od, u ostalom svijetu, poznatog *equity* ulaganja.

Takvo stanje je trajalo sve do pada Berlinskoga zida i nestajanja s historijske scene bivšeg SSSR-a, a s njime i SEV-a i Varšavskog pakta, te sticanja pune nezavisnosti i do tada formalno nezavisnih država, kakve su bile sve države u regionu jugoistočne Evrope i otpočinjanja procesa tranzicije ovih zemalja u sistem tržišne ekonomije. Prva značajnija barijera se pokazala u nedostatku odgovarajućih propisa kojima bi se na savremen način, i podsticajno za potencijalne strateške investitore, regulirao sistem direktnih stranih ulaganja. Više nije bilo dileme, da li je vlasnički koncept taj koji se treba inaugurirati.⁴³

⁴⁰ Dr. Tufik Burnazović, Strana ulaganja, pp. 144-148.

⁴¹ *Ibid*, Prvi zakon Turske nosio je naslov: Zakon o podsticanju stranog kapitala, br. 6224, iz 1954. god.

⁴² *Ibid*, pp. 44-45.

⁴³ Tufik Burnazović, Bosna izazov promjena, Sarajevo, 1998., pp. 22-25; Tufik Burnazović, Put prema Atlantiku, Oslobođenje, Sarajevo, 24. juna 1994.

U neophodne propise, bez kojih je teško zamisliti efikasno funkcioniranje, egzistenciju direktnih stranih ulaganja, morali bi se uključiti: zakon o organizaciono-pravnim oblicima privrednih subjekata, propis kojim se tretira materija građanskog, kako stvarnog, tako i obligacionog prava i druge njemu pripadajuće grane prava (autorsko, pronalazačko, mjenično i čekovno, pravo vrijednosnih papira u sastavu toga zakonika ili kao *lex specialis*). Osim tih, potrebno je imati i poseban zakon o vanjskotrgovinskim odnosima, zakon o carinskoj politici, zakon o priznanju i izvršenju međunarodnih ugovora i drugih sporazuma, tzv. zakon o međunarodnom privatnom pravu i sl. Također, neophodni su zakoni i propisi koji ulaze u korpus izvršavanja pravosudnih funkcija, uključujući i zakon o organizaciji i nadležnostima sudova, zakon o parničnom postupku, o vanparničnom i izvršnom postupku, kao i zakon o radu i zakon o državljanstvu, kojima se reguliraju prava stranih pravnih i fizičkih lica itd.

U sam centar zakonodavne aktivnosti, naravno, ulazi propis koji regulira materiju privlačenja stranog kapitala, bilo da se radi o posebnom propisu, kakav je slučaj sa BiH, gdje je na snazi Zakon o politici direktnih stranih ulaganja,⁴⁴ te Bugarskom,⁴⁵ dok je sasvim drugi slučaj sa susjednom republikom Hrvatskom. Hrvatska je reglementaciju u vezi sa stranim ulaganjima situirala u okvir Zakona o trgovačkim društvima. U tom propisu su dva člana, 619. i 620., posvećena ovom pitanju.⁴⁶

⁴⁴ "Sl. glasnik BiH", br. 4/98.

⁴⁵ William D. Meyer and Stephen Kyutchukov, *Law on Economic Activity of Foreign Persons and on Protection of Foreign Investment*, Sophia, 1992.

⁴⁶ U članu 619. se predviđa: "(1) Inozemni ulagač je za potrebe ovoga Zakona svaka pravna osoba čije je registrirano sjedište izvan Republike Hrvatske i svaka fizička osoba koja je strani državljanin, izbjeglica ili apatrid, ako stječe udio ili dionice u društvu ili u njega ulaže na ugovornoj osnovi. (2) Inozemnim ulagačem smatra se i državljanin Republike Hrvatske koji ima trajno boravište izvan Republike Hrvatske. (3) Izbjeglice i apatridi iz stavka 1. ovoga člana, ako imaju prebivalište u Republici Hrvatskoj, imaju položaj kao i državljani Republike Hrvatske." Član 620., također, je veoma značajan jer on regulira da: "(1) Inozemni ulagač, pod uvjetom uzajamnosti koja se pretpostavlja (pod. aut.) osniva ili sudjeluje u osnivanju trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj, u njima stječe prava i preuzima obaveze pod istim uvjetima i ima isti položaj kao i domaća osoba. (2) Inozemno društvo kapitala može biti članom koji za obveze društva osobno odgovara u društvu osoba s registriranim sjedištem u Republici Hrvatskoj samo onda ako je uz njega ►

Republika Turska, kao i BiH i najveći broj drugih zemalja u razvoju i zemalja u tranziciji, ima *lex specialis* koji je donesen 18. januara 1954. godine. U članu 1. toga propisa je definirano “*da se ovaj zakon odnosi na strani kapital uvezen iz inostranstva i na strani kredit (foreign credit and loans) koji se osigurava u inostranstvu nakon dobijanja saglasnosti od Komiteta za podsticanje (Encouragement) stranog kapitala, i ratifikacije od strane Vijeća ministara (Vlade) pod uvjetom da se taj kapital odnosi na: (a) unapređenje ekonomskog razvoja zemlje, i (2) da je kapital namijenjen za sektor aktivnosti koji je otvoren za turske privatne kompanije.*”

Za komparativnu analizu zakonodavnog stanja u ovom pogledu u regionu jugoistočne Evrope, značajna i interesantna je i odredba člana 2., koja razrađuje šta se pod “stranim kapitalom”, u smislu člana 1. ovog zakona, podrazumijeva: “a) Sredstva uvezena za zadovoljenje osnivanja, proširenja ili obnovu preduzeća, se smatraju da ulaze u okvir ovoga zakona: (1) kapitalna sredstva u obliku novca, (2) mašine, oprema, alati i slična sredstva, komponente mašina, rezervni dijelovi, materijali i druga neophodna roba, koju je odobrio Komitet, (3) prava intelektualne svojine i usluge kao nematerijalne

u društvu barem još jedan član domaće društvo kapitala ili domaća fizička osoba koja osobno odgovara za te obveze.” V. Zakon o trgovačkim društvima, Narodne novine, Zagreb, 1998. Istina, u okviru pravnog sistema Republike Hrvatske i mnogi drugi propisi se odnose na oblast ulaganja stranog kapitala. Među njima su: Ustav, Zakon o bankama i štedionicama, zakon o osiguranju, zakon o obrtu, zakon o ustanovama (i u ustanove se može ulagati, što se često zanemaruje - pr. autora), zakon o sudskom registru i pravilnik o načinu upisa u sudski registar, zakon o koncesijama (paradoksalno zvuči da je materija davanja koncesija stranim potencijalnim investitorima u BiH u nadležnosti parlamenata kantona, kada se radi o F BiH, dok je ta ista materija u drugom entitetu, Republici Srpskoj, u nadležnosti Narodne skupštine Republike Srpske. Bilo bi logično da materija o koncesijama, kada se tiče ulaganja stranog kapitala, bude inkorporirana u zakon o politici direktnih stranih ulaganja, i kako je to već postojeće stanje, u entitetske zakone o ulaganju stranog kapitala - pr. autora), zakon o računovodstvu, zakon o reviziji, zakon o javnom bilježništvu (javni notar), zakon o porezu na dobit (profit - dividende), zakon o porezu na dohodak, zakon o obveznim odnosima, carinski zakon, zakon o deviznom poslovanju, te zakon o vanjskotrgovinskom poslovanju. V. Prof. dr. Pero Jurković, Ulaganje u Hrvatsku, Zagreb, 1996., pp. 15-16, Pero Jurković, Investment in Croatia, Zagreb, 1996., p. 14, Tufik Burnazović, Strana ulaganja, pp. 60-65.

vrijednosti, kao što su patenti, licence i zaštitni znakovi, i (4) dio profita koji se reinvestira, u skladu s odredbama čl. 3. ovoga zakona.⁴⁷

Bugarski Zakon o ekonomskim aktivnostima stranih lica i o zaštiti stranih investicija, u čl. 1., ističe da se ovaj propis odnosi na utvrđivanje uvjeta i postupaka za angažiranje stranog kapitala u ekonomskim aktivnostima zemlje od strane stranih lica i na zaštitu tih stranih investicija. Vijeće ministara (Vlada) može odrediti, odlučiti, da će ovaj propis, u cijelosti ili djelimično, biti neprimjenjiv u ekonomskim aktivnostima i ulaganjima stranih lica iz zemalja koje primjenjuju diskriminatorne mjere prema bugarskim firmama ili licima. Suprotno gotovo univerzalnoj primjeni principa nacionalnog tretmana i principa najpovlaštenije nacije (partnera).⁴⁸

Kada je u pitanju sadržaj stranog kapitala, onda čl. 9. zakona propisuje da se pod stranim ulaganjem podrazumijeva bilo koje ulaganje stranog lica, uključujući i pojedinca ili filijalu, ili stranu firmu, sa stranom participacijom od najmanje 50%, i to u obliku: dionica, ili interesa u trgovačkim firmama, vlasničkih prava i ograničenog vlasništva (limited ownership) u pogledu nekretnina (real estate), zatim vlasništvo kompanija, depoziti banaka, mjenice, obveznice i drugi negocijabilni dokumenti izdati od strane države ili bugarskih pravnih lica, krediti dati na rok koji je duži od pet godina. Vlasništvo nad nekretninama od strane firme sa stranim kapitalom u iznosu većem od 50% će se, također, smatrati stranim ulaganjem. Strano ulaganje će, također, uključiti i povećanje u vrijednosti ulaganja saglasno ovom zakonu.⁴⁹

Pri analizi odredbi zakona Turske, Hrvatske, Bugarske, te BiH proizilazi činjenica da ne postoji velika razlika, kako u pogledu lica (pravnih i fizičkih) stranog državljanstva, odnosno subjektiviteta, tako i u pogledu vrste i visine sredstava koja se smatraju kapitalom. Postoje stanovite razlike kada je u pitanju visina uloženog kapitala. Naročito je to izraženo u komparaciji zakona Bosne i Hercegovine i Bugarske. Manje razlike mogu se uočiti u vezi

⁴⁷ Published in Official Gazete on January 14, 1954., V. The Investment Environment in Turkey, Turk Ekonomi Bankasi, Istanbul, Turkey, 1966., p. 51 i 55.

⁴⁸ Prof. dr. Tufik Burnazović, Principle of National Treatment in Trade and Foreign Direct Investment Relating Matters in Today World, pp. 1-13, and Most - Favored Nation - treatment Principle in Foreign Direct Investment Agreements (contractual issues), pp. 1-11.

⁴⁹ William D. Meyer and Stephen Kyutchukov, Law on Economic Activity of Foreign Persons and on Protection of Foreign Investment, Sophia, 1992., p. 27.

s primjenom reciprociteta (eksplicitno definiranim u bugarskom propisu, ili, također, istaknutom u članu 620. hrvatskog zakona o trgovačkim društvima - "pod uvjetom uzajamnosti koja se pretpostavlja"), iako se iz smisla zakona i ostalih zemalja, BiH i Turske, to isto može interpretirati. Minimum koji se očekuje od bilo koje zemlje jeste jednak tretman stranih ulagača, osim u slučajevima bilateralnih, regionalnih ili multilateralnih sporazuma, konvencija i ugovora u kojima je tako određeno.

Neposredan zaključak koji se nameće nakon analize ovih uvodnih i, istovremeno, osnovnih odredbi jeste da se u zakonodavnoj praksi mnogih zemalja sve više koriste međunarodno priznati standardi, običaji i pravila do kojih se često došlo putem dugotrajne upotrebe ili prakse poslovnih odnosa među partnerima iz različitih zemalja, a često i putem kodifikacije tih i takvih pravila putem konvencija i sporazuma na kojima rade razna profesionalna udruženja, asocijacije, komore, komisije, komiteti, među kojima posebno značajnu ulogu ima Međunarodna trgovačka komora sa sjedištem u Parizu i UNICITRAL – Komisija Ujedinjenih naroda za trgovačko pravo.⁵⁰

Republika Grčka, također je značajnu pažnju posvetila zakonskom okviru za privlačenje stranog kapitala.⁵¹ Tako, Zakonska uredba 2687, iz 1953. godine; Uredba o zaštiti stranog kapitala, Zakon 1262 (N°. 1262), i Zakon o razvoju, iz 1982. godine, predstavljaju osnovni zakonski okvir u kojem strani investitor mora usaglasiti svoju aktivnost. Prema članu 2., Zakonske uredbe N°. 2687, zaštita stranih investicija je usmjerena na proizvodna ulaganja koja su definirana kao ulaganja čiji je cilj promoviranje domaće proizvodnje ili ekonomskog napretka Grčke. Zahtjevi za davanje odobrenja, radi otvaranja fabrika i organiziranja industrijskih operacija, kao i radi unapređenja turizma, prema ovom propisu, podnose se ministru za nacionalnu ekonomiju. Kada su u pitanju olakšice, odnosno insentive, beneficije koje se pružaju stranim investitorima, ovaj propis predviđa zaštitu od eksproprijacije,⁵² ga-

⁵⁰ V. Hajro Kofrc, Opšti uslovi o isporukama opreme, radova i usluga u funkciji pridruživanja zajedničkom tržištu Evropske Unije, Zbornik radova, Univerzitet u Tuzli, Ekonomski fakultet, Tuzla, 2000., pp. 43-52.

⁵¹ James, P., Joseph, Greek Investment Law: Aana Overview, u Law & Policy in International Business, vol. 20, No. 2, International Law Institute, Georgetown University, Washington D.C., 1988., pp. 295-313.

⁵² Član 3, para. 3, Zakonske uredbe No. 2687.

rancije u pogledu repatrijacije kapitala i transfera dividendi,⁵³ kao i povlastice u pogledu poreza.⁵⁴

Kada je u pitanju BiH, ona, kao i u mnogo čemu drugom, predstavlja svojevrsni specifikum. Prvi je taj što je njen današnji i međunarodni i unutrašnji položaj determiniran navedenim Općim okvirnim sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini (Dayton Peace Accords). U okviru toga kompleksnog pravnog dokumenta, kao Anex 4., sadržan je i Ustav BiH, koji, kada je u pitanju ekonomija, nema gotovo nikakvih posebnih odredbi, osim što se u članu III među ostalim pitanjima u nadležnosti države BiH, nalazi i pitanje vanjskotrgovinske saradnje. Član VII Ustava BiH regulira status Centralne banke u funkciji *Currency Boarda*, čija je glavna uloga da se brine o stabilnosti valute konvertibilne marke, kao zajedničkog sredstva plaćanja u cijeloj državi. Sve ostalo što se odnosi na ekonomiju prepušteno je u zakonodavnu djelatnost entiteta. Tako je prema Ustavu F BiH, koji je definiran u Washingtonu a kojeg je Ustavotvorna skupština F BiH proglasila 30. marta 1994. godine, u nadležnost Federacije BiH i kantona situirana ekonomija i finansije. Upravo u odjelu III, članu 1., Federalnog ustava, predviđeno je da se u nadležnosti Federacije nalaze i pitanja ekonomske politike, trgovine i sl., zatim propisa o finansijskim institucijama, fiskalne politike, utvrđivanja energetske politike, itd.

Kod tako raspodijeljene zakonodavne aktivnosti i nadležnosti između države i entiteta, te između F BiH i kantona u njenom sastavu, pristupilo se, iako s velikim zaostajanjem za stvarnim potrebama, donošenju niza propisa u cilju efikasnog uređenja države i njenih sastavnih dijelova. Tako je na nivou države, uz najveću pomoć i pritisak Visokog predstavnika ili uz njegovo nametanje, donesen još niz zakona koji doprinose potpunijem situiranju stranoga kapitala u pravni sistem BiH. Primjera radi, na nivou države doneseni su još i zakon o carinskoj politici, zakon o vanjskotrgovinskoj politici i sl.⁵⁵

⁵³ Prvobitno je transfer (*remittance*) profita bio u vezi s obimom projekta i tog utjecaja na izvoz proizvoda. V. Arthur Young & Co., *Doing Business in Greece*, Athens, 1986., p. 7. Nakon velikog zaokreta Grčke poslije pristupanja EU-u, predviđen je transfer profita bez obzira na obim projekta - Uredba Grčke narodne banke, No. 825, od 25. 07. 1986. godine.

⁵⁴ Corro, *Marketing in Greece - Overseas Business Reports*, iz februara 1983. - Ministarstvo trgovine SAD, Washington, D.C.

⁵⁵ Dr. Kadrija Hodžić, dr. Tufik Burnazović, mr. Muharem Klapić, dr. Zijad Pašić, Cvijan Radovanović, *Privreda Tuzlanskog kantona, Tuzla, 2000.*, pp. 23-27.

Opći utisak je da, bar kada su u pitanju države poput Turske, BiH, Hrvatske, Grčke i Bugarske, ne nedostaje odgovarajuća zakonska regulativa iz oblasti stranih ulaganja. Također se može izvući i zaključak da su, uglavnom, prisutne zakonodavne tendencije koje idu za time da se što potpunije, podsticajnije, reguliraju pitanja od interesa za strane, pogotovu strateške, ulagače, radi njihovog odlučivanja za ulaženje u te poduhvate.

IX U KOJOJ MJERI SE DONESENI PROPISI I PRIMJENJUJU?

Nije najveći problem u oblasti stranih ulaganja nedostatak propisa i podzakonskih akata u Bosni i Hercegovini, naprimjer, nego njihov sadržaj i savremenost, a naročito njihova neselektivna primjenjivost. Nedostaje kvalitet takvih zakonskih rješenja s kojima bi bili zadovoljeni specifični interesi stranog ulagača, ali koji bi dugoročno značili i pozitivan pomak i za domaće ulagače, odnosno za ekonomiju države u cjelini. Jer, ma koliko bili sebični interesi stranih ulagača da stalno optimaliziraju svoje profite i putem stalnog unapređenja procesa proizvodnje i produktivnosti i stalnom brigom o smanjenju proizvodnih troškova, unapređenju tehnologija, menadžmenta, marketinga, dizajna i sl., ali i putem raznih povlastica i beneficija koje im nude zemlje domaćini, ipak se putem direktnih stranih ulaganja, a ne kredita i zajmova, svaka zemlja najbrže i najbezbolnije uključuje u bespoštednu međunarodnu ekonomsku utakmicu.

Iz perspektive sadašnje aktivnosti nosilaca funkcija Pakta o stabilnosti za jugoistočnu Evropu, čini se da međunarodne finansijske institucije s dosta optimizma gledaju na stanje u Bugarskoj, Hrvatskoj, a pogotovo Turskoj, da izuzmemo Grčku, kao članicu Evropske Unije. Prema do sada donesenim odlukama mnogi infrastrukturni projekti u tim zemljama (a ovi objekti su prethodnica svakog većeg priliva privatnog direktnog stranog kapitala) su u početnoj fazi izgradnje, i za njih su osigurana sredstva. Drugi hipotetičan zaključak može se izvesti na temelju realnih ambicija svake zemlje, o kojima je ovdje riječ, da postane članica NATO pakta odnosno njegove prethodnice Partnerstvo za mir, te naročito Evropske Unije. Po tom kriterijumu, šanse Turske da konačno postane članica te grupacije su velike, imajući u vidu ne samo stanje ekonomije, postojeću zakonsku regulativu, već i njenu implementaciju, koja bi mogla zadovoljiti i stroge kriterije ove moćne grupacije. To se može odnositi i na Bugarsku, a, naravno, i na Republiku Hrvatsku, koja je, čak, po čisto ekonomskim pokazateljima i u prednosti u odnosu na ovu prethodnu.

Kada je, pak, riječ o BiH, njen put do tog članstva je još uvijek neizvjestan i uvjetovan donošenjem niza zakona, ali još i više njihovim neselektivnim, nesektaškim primjenjivanjem. Za sada je u BiH takva situacija da je teško vjerovati da se izgubljeno vrijeme može preko noći prevazići i omogućiti da se i u ovoj zemlji priliv stranog kapitala mjeri, ako ne milijardama dolara godišnje, a ono bar stotinama miliona, ili u toj vrijednosti tehnologije, opreme i mašina i sl. Ali, prije toga potrebno je vratiti izbjeglice, omogućiti siguran život svih građana, ukloniti iz realnosti mržnje i nepovjerenje među narodima i pojedincima i sl. Uz to je potrebno, zaista, stvoriti jednu vojsku, jednu policiju i uvesti jedinstveni sudski sistem, po najboljim evropskim i svjetskim standardima.

X ULOGA PRAVOSUDNIH INSTITUCIJA I NJIHOVA NEZAVISNOST

I na ovo pitanje je teško dati konzistentan odgovor. Riječ je o institucijama i ustanovama koje su veoma bitne za cjelokupan angažman državnih institucija, i koje, ustvari, odlikavaju pravo stanje jedne države - da li je riječ o pravnoj državi, o vladavini prava ili je nešto drugo u pitanju. Mnoge od zemalja koje su predmetom ovog istraživanja, nažalost, nemaju dugu vremensku tradiciju postojanja kao samostalnih država, bar ne u savremenom značenju. Najmlađe među njima, BiH i Hrvatska, postale su samostalne, međunarodno priznate države, tek prije nepunih 10 godina, i to nakon disolucije bivše Jugoslavije, koja je, prvo kao monarhistička tvorevina, egzistirala od osnivanja 1918., pa do njene komunističke varijante koja je trajala od 1945. do 1991., odnosno 1992. godine.

U monarhističkoj državi, Kraljevini Jugoslaviji, izostala je volja vladajuće oligarhije da razvija i da u praksi, putem sudova i drugih pravosudnih institucija, sprovodi principe pravne države. Situacija za vrijeme vladavine komunističkog režima, naročito u periodu od 1945. do 1970. godine, nije bila puno bolja u pogledu stvaranja, odnosno njegovanja kulture vođenja institucija,⁵⁶ među kojima od posebnog značaja imaju pravosudne i polici-

⁵⁶ Dr. Šefik Alp Bahadır, *Kultura i porast gospodarstva u međuregionalnom okruženju (Kultur und Wirtschaftswachstum in Interregionalen Veraleich)*, Znakovi vremena, Sarajevo, vol. 3, br. 7-8, 2000., pp. 247-279.

jske, te tužiteljske i advokatske institucije. Kako se vlast producirala iz jednog centra moći jedne partije i kako nije bilo podjele na zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast, tako su i ove pravosudne ustanove postale i bile slijepo oruđe u rukama vladajuće elite.

S tim i takvim recidivima i s katastrofalnom situacijom koja je proizvedena agresijom, ubijanjem, genocidom, silovanjem, sakaćenjima i sl., nova država BiH se počela uzdizati iz pepela. S gotovo potpuno uništenom infrastrukturom, ali i s neupotrebljivom tamo i gdje se uspjela održati, pravosudne institucije kao i niz drugih ustanova, morale su, tumarati u mraku, da bi tek onedavno počele uočavati svjetlo koje se nazire još uvijek gledajući iz dubine tunela. No, recidivi iz prošlog jednopartijskog totalitarnog režima nastavili su se pod okriljem, novih, doskora vladajućih (nacionalnih i nacionalističkih) stranaka, od kojih je jedna (SDS - Srpska demokratska stranka), zbog svoje politike, u toku agresije na BiH proglašena i terorističkom, a druga, HDZ, veoma blizu da bude izjednačena sa SDS i njenom ulogom u pripremanju agresije na BiH.

Donedavno je, umjesto profesionalizma, efikasnosti i ažurnosti, nezavisnosti i neutralnosti u vođenju sporova, odnosno u zastupanju javne optužnice, na sceni bila prisutna partijska - stranačka pripadnost i služenje njihovim ciljevima. A ti ciljevi su bili, kako to stanje u BiH sve više pokazuje, bogaćenje malog broja pojedinaca u vrhu tih istih stranaka.

Bez pravne sigurnosti, bez sigurnosti da će pravosudne institucije sporno pitanje iz odnosa stranog i domaćeg partnera riješiti saglasno zakonu i na osnovu principa utvrđivanja materijalne istine, stranih ulaganja, pogotovo strateških, neće biti. Ustvari, hoće, ali špekulativnih, protiv kojih se trebaju boriti upravo pravosudne institucije.

Ovako sumorno stanje u BiH u posljednje vrijeme ipak se počinje popravljati. Intenziviranje takvih (pozitivnih) pomaka je, čini se, za očekivati nakon skorog formiranja vlasti u državi BiH i F BiH od predstavnika nenaacionalističkih stranaka. U tom pravcu s optimizmom i odobravanjem se prate potezi međunarodne zajednice - OHR-a, kako u pogledu energičnih smjena državnih i partijskih dužnosnika koji preduzimaju protivustavne aktivnosti, tako i u pogledu intencija da se pristupi objektivnom izboru sudskog stručnog (pravosudnog) kadra s adekvatnim finansijskim i drugim uvjetima, nepodmitljivog, i oslobođenog straha da, u slučaju da stvar presude suprotno očekivanju vladajućih stranaka, ne budu ponovo birani.

XI REZULTATI I PERSPEKTIVE

Pakt o stabilnosti za jugoistočnu Evropu, može biti djelotvoran samo ako sve zemlje u regionu okupi u pravcu trasiranja dugoročne stabilnosti, otklanjanja svih do sada postojećih uskih grla, neriješenih pitanja granica, statusa nacionalnih manjina, naslijeđenih animoziteta iz bivših kolonijalnih vremena, rješavanja svih sporova mirnim putem, uspostave i funkcioniranja trajne višestranačke parlamentarne demokratije, primjene ljudskih prava za sve pripadnike bez izuzetka, jačanja unutarne kohezije putem traganja za zajedničkim međunarodima i državama, otklanjanja gušenja specifičnih državnih, nacionalnih, vjerskih, kulturnih i drugih prava i tradicija i sl.

Rezultati Pakta, s ove vremenske distance, mogu se ocijeniti kao zadovoljavajući, jer se, uglavnom, odnose na rezultat aktivnosti ličnosti od ugleda i povjerenja specijalnog koordinatora Pakta B. Hombaha. I prva prikupljena finansijska sredstva nisu za potcjenjivanje, kada se zna koliko je interesanata u svijetu za dobijanje kredita. Pri tome, Pakt mora voditi računa i o stvarnim potrebama i stvarnim mogućnostima svake zemlje u regionu da dođe do tih sredstava i da ih investira u projekte koji će se dugoročno, ali i kratkoročno, pokazati najatraktivnijim, gledajući iz perspektive novih tehnologija i profita, zaštite životne sredine, ali i većeg zapošljavanja, što je gorući problem svih zemalja u regionu, od kojih je najakutniji u BiH i Albaniji, Bugarskoj, Rumuniji, SR Jugoslaviji. Čini se da u uvjetima sadašnje organiziranosti Pakta i nije bilo moguće postići više.

Da bi Pakt bio ona motorna snaga koja će čitavom regionu dati impulse u pravcu ostvarenja dugotrajnog sna o stvarnom prisustvu u Evropi, a ne samo zemljopisno, nedovoljna je samo lična aktivnost Specijalnog koordinatora. Potrebna je, ma koliko to paradoksalno zvučalo, i stalna birokratija, drugim riječima, Pakt iz faze “podstanara”, s ličnim imenom koordinatora i njegovih stručnih saradnika, mora preći u fazu institucije. Pakt mora biti institucionalno organiziran, kakve su mnoge institucije danas u svijetu, u sastavu Evropske Unije (npr. kao Zajednica za uglj i čelik, ili kao Atomska agencija, ili kao UNIDO - Organizacija za razvoj Ujedinjenih naroda. Alternativa bi, mada uz sve specifičnosti, mogla biti da Pakt bude u Evropskoj ekonomskoj komisiji Ujedinjenih naroda, ili Međunarodnoj trgovačkoj komori sa sjedištem u Parizu, s time što bi imao adresu u Brüsselsu i sl. Mora se imati u vidu njegova dugoročnost, koja se jedino može ostvariti putem birokratiziranja u njegovom pozitivnom značenju. Institucionalizirani Pakt bi

jednog dana, kada zemlje članice Pakta postanu članice Evropske Unije, mogao prepustiti svoje funkcije redovnim organima te asocijacije. Ukoliko se ne postupi na takav ili sličan način, i to u razumnom vremenu, Pakt o stabilnosti za jugoistočnu Evropu (Balkan) će ući u historiju kao još jedan neuspjio pokušaj ujedinjenja dijela svijeta koji je poznat kao izuzetno konfliktnan.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Ako se isključe mogući ratni sukobi između pojedinih zemalja u regionu, iako ni oni nisu nemogući zbog događanja u Makedoniji, južnoj Srbiji i pokušaja druge jugoslovenske federalne jedinice Crne Gore da se izvuče iz veoma čvrstog zagrljaja srbijanskog režima, onda je na zemljama regiona da u najkraćem mogućem vremenu dovedu do kraja neke, već decenijama stare, postavljene zadatke. Prvi i najvažniji jeste tranzicija sa što manje bolnim konsekvencama, pri čemu je privatizacija privrede, ekonomije, na prvom mjestu, koja mora biti izvedena na zadovoljavajući način za međunarodnu zajednicu, ukoliko se od nje žele dobiti pomoć i podrška, transparentno i s isključenjem, u tako prisutnom obimu, nesocijalnih pojava, korupcije, mita i sl. Uz sinhronizirano izvođenje u pogledu vremena i kvaliteta, na treće mjesto dolazi revitalizacija mnogih institucija države, a naročito uspostava nezavisne i efikasne pravosudne i administrativne funkcije, bez koje je uzaludno govoriti o vladavini prava i pravnoj državi. I drugi zadaci, kao rekonstrukcija i modernizacija bankarskog sistema, osiguranja, sistema obrazovanja, zdravstva nužni su za uspješnu tranziciju i približavanje, civilnim i vojnim, evroatlanskim integracijama.

Stvaranje stabilnog sistema sigurnosti, kako za pojedinca, tako i za grupe, bez obzira kojoj naciji, vjeri, spolu, ili drugim opredjeljenjima pripadaju, je imperativ koji je moguće postići samo kada se sve izbjeglice i raseljene osobe iz BiH,⁵⁷ ali i ne samo iz nje, nego i iz Hrvatske i SR Jugoslavije i s Kosova,⁵⁸ vrate tamo odakle su i gdje su njihova stalna mjesta življenja. Toga ne može biti u slučaju kada, kao npr. u BiH, postoje tri nacionalne vojske, tri policije, tri sudska i pravosudna sistema, tri bankarska, i tri odvojena poslovna ambijenta. Sigurnost, bez socijalne sigurnosti, bez zaposlenja i mogućnosti da se

⁵⁷ Osman Karatay, Ba'de Harabi'l Bosna, Istanbul, 1997.

⁵⁸ Osman Karatay, Kosova kauli ova, Istanbul, 1998.

omoguće uvjeti života dostojni savremenog čovjeka su iluzije, čiju je brutalnost, ne tako rijetko, pokazivao ovaj region. Zato i razvijeni dio svijeta mora imati više razumijevanja za razvojne potrebe regiona, ne radi njega samog, nego radi svojih potencijalnih kupaca, kojih nije mali broj ovdje.

U tom kontekstu, dosadašnji učinci Pakta o stabilnosti mogu biti podsticajni, ali ne i dovoljni. Prvo, zbog toga što Pakt nije još uvijek postao značajna institucionalna tvorevina sa svojom adresom, pretincem, računom u bankama, članstvom u upravnim odborima moćnih finansijskih institucija, poput Svjetske banke, Međunarodnog monetarnog fonda i sl. Preko njih, uz sopstveno institucionaliziranje, on će imati mnogo više šansi da pomogne i regionu radi kojeg je i osnovan.

Kada su, pak, u pitanju direktne strane investicije, sve države u regionu od tog vida saradnje s inostranstvom najviše očekuju i najviše mogu i dobiti. Samo, za to je potrebna savremena legislativa, njeno striktno sprovođenje, te nezavisno i efikasno sudstvo, kao najbolja barijera voluntarističkom ponašanju vladajućih struktura u zemljama regiona.

Tufik Burnazović
Hajro Kofrc

DIRECT FOREIGN INVESTMENT IN BOSNIA AND HERZEGOVINA
IN THE LIGHT OF THE STABILITY PACT FOR SOUTH-EASTERN
EUROPE
legal and economic aspects

Abstract

For more than a century, south-eastern Europe (the Balkans) has been a region in which conflicts of global and regional proportions have erupted and unfolded. The majority of regional and international meetings held thus far (in particular in the third and fourth decades of the last century) and the declarations and treaties that have resulted from them have failed to bring to the region the much-desired and indispensable stability. The Stability Pact for South-Eastern Europe, signed in 1999, appears to have the potential to bring about durable peace and stability in the region, while also contributing to the economic transition of the countries forming part of it, and helping them more rapidly to become part of European integration. It

must be borne in mind that the contribution of the Pact to this potential is a stimulus to a higher level of economic development and to the appropriate political and legal security of the individual countries of the region. It is indisputable, however, that the level of commitment of direct foreign investment, political stability, economic efficiency and legal security will have a particular impact on achieving the designated goals of both individual countries and the region as a whole. The purpose of this paper is to indicate the current situation in the countries of the region, in particular Bosnia and Herzegovina, and their potential to attract direct foreign investment, particularly in the environment made possible by the Stability Pact for South-Eastern Europe.

Key words: Stability Pact for South-Eastern Europe, Direct foreign investment, Bosnia and Herzegovina.